

Covid 19 Pandemi Sürecinde Diş Tedavisine İhtiyaç Duyan Bireylerin Tedaviden Kaçınma Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Investigation of Treatment Avoidance Levels of Individuals Who Need Dental Treatment During the Covid 19 Pandemic Process in Terms of Various Variables

Nurhan BAYINDIR DURNA
Doğan DURNA

Atatürk Üniversitesi, Diş Hekimliği
Fakültesi, Ortodonti Anabilim Dalı,
Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Diş Hekimliği
Fakültesi, Ağız Diş ve Çene
Radyolojisi Anabilim Dalı, Erzurum,
Türkiye

ABSTRACT

The coronavirus epidemic, which exercises influence over the whole world, brings several changes to people's daily life along with it. This epidemic obligates people to stay at home and moves people away from their social circles. That case causes a lot of problems in people who are social beings. After COVID 19 is defined as an epidemic, it is observed that the several revealed information such as the circumstances of transmission, duration of incubation, geographic scope, and real death rates create concern and lack of confidence in people, especially, with the contributions of images reflected on social and visual media, which leads to the restricting precautions that are applied by countries urgently. The pandemic process, which caused a sudden retirement from the environment and ordinary places, causes people to avoid service even in the health sector. Society is under the traumatic influence of pandemic, which ends up with avoiding health services. This investigation aims to examine the treatment avoidance levels of individuals, in terms of various variables, who need dental treatment during the pandemic process.

Keywords: Avoidance of dental treatment, Covid 19, level of avoidance of treatment, pandemic.

Öz

Bütün dünyanın maruz kaldığı koronavirus salgını, insanların günlük yaşamında birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Bu salgın, insanları evde kalmak zoruna bırakmakta ve sosyal çevresinden uzaklaştırmaktadır. Bu durum sosyal bir varlık olan insanda birçok soruna neden olmaktadır. COVID 19'un bir salgın olarak nitelenmesinden sonra hastalığın bulaşma durumu, kuluçka süresi, coğrafi kapsamı ve gerçek ölüm oranları ile ilgili olarak ortaya çıkan birçok bilgi, özellikle görsel medya ve sosyal medyaya yansıyan görüntülerin bireylerde ciddi bir güvensizlik ve kaygı yarattığı ve ülkelerin acil olarak başvurduğu kısıtlayıcı tedbirlerin alındığı görülmüştür. Normal hayatta girilen ortamlardan ve çevreden hızlı bir uzaklaşmaya neden olan pandemi süreci, sağlık alanında alınacak hizmetlerden bile kaçınmaya neden olmuştur. Toplumsal olarak şiddetli bir travmaya maruz kalmış ve toplum, sağlık hizmeti almaktan dahi kaçınır hâle gelmiştir. Bu çalışma ile pandemi sürecinde diş tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin, tedaviden kaçınma düzeylerinin çeşitli değişkenler bakımından incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diş tedavisinden kaçınma, Covid 19, tedaviden kaçınma düzeyi, pandemi

Geliş Tarihi/Received: 29.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 09.06.2022

Yayın tarihi/Publication Date:
28.09.2022

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Nurhan BAYINDIR DURNA
E-mail: nurhanbayindir@atauni.edu.tr

Cite this article: Bayındır Durna, N., & Durna, D. (2022). Investigation of treatment avoidance levels of individuals who need dental treatment during the Covid 19 pandemic process in terms of various variables. *Current Perspectives in Social Sciences*, 26(3), 320-324.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

COVID-19 salgını, Çin'de başlayıp tüm dünyaya hızla yayılan, ülkeleri ve her yaşta insanı birçok yönden etkileyen bir salgın olarak tanımlanmaktadır. (WHO, 2020). Dünya Sağlık Örgütü, COVID 19 salgınına 30 Ocak 2020'de uluslararası halk sağlığı acil durumu ilan etti. 11 Mart'ta Çin dışındaki 113 ülkede COVID 19 vakalarının ortaya çıkması, ayrıca virüsün yayılması ve ciddiyeti nedeniyle pandemi olarak nitelendirildi (WHO, 2020). Türkiye'de COVID 19 araştırmaları 10 Ocak 2020'de başladı ve Sağlık Bakanlığı'nın bilimsel danışma komitesinin ilk toplantısı 22 Ocak'ta yapıldı. Tedbirlerin alınmasının ardından 11 Mart'ta ülkemizde ilk COVID 19 vakası görüldü. İlk vakanın keşfedilmesinden bu yana, salgının önlenmesindeki seyir, temastan ve toplu alanlardan kaçınma, sonrasında ise aşılama olarak devam etmiştir. Genel olarak halk sağlığı önlemleri yoluyla hastalığı azaltmak en önemli hedefler arasında yer aldı. Salgının büyümesini yavaşlatmaya yönelik önlemlerin amacı, tıbbi hizmetlere olan yüksek talebi önlemek, vaka sayılarını azaltmak ve bulaş önlemek olmuştur. Önleyici tedbirler, yerel iş birliği ve kurumlar arası iş birliği yoluyla COVID 19'un etkisini (ağır hastalık, yoğun bakım ihtiyacı, ölüm, sakatlık vb.) azaltmak için girişimlerde bulunmuş, aşının da bulunması ile süreç kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Hastalığın havadaki damlacıklar ile bulaştığı, öksürük ve hapşırık damlacıklarının ağız, burun veya göz yoluyla alınarak ya da ellerle temas ve damlacık teması ile yayıldığı görülmüştür. Salgını önlemek ve ortadan kaldırmak için birçok önlem alındı. Okulların uzaktan eğitim ile yapılması, iş yerlerinin kapatılması, toplumsal olarak uygulanan tedbirler, belirli kurallara uyarak yaşamak, sosyal mesafeleri göz önünde bulundurmamak, sağlık uygulamalarındaki değişiklikler gibi sağlığımız için birçok önlem alınmıştır.

İnsanlığın maruz kaldığı koronavirüs salgını, insanların günlük yaşamlarında büyük bir dönüşüm ve değişime neden oldu. Salgın insanları evde kalmaya zorladı ve sosyal ortamlardan uzaklaştırdı. Bu durum, sosyal bir varlık olan birey için birçok sorunu beraberinde getirdi. Korona sürecinde tüm dünyada ve ülkemizde «Evde Kalın Güvende Kalın», «Evde kal Türkiye», « Lütfen tedbirli ol. Kendini düşünmüyorsan eşini, ileni düşün» gibi tedbire yönelik sloganlar kullanıldı. Maske kullanımı zorunluluk hâline getirilerek, kapalı mekânlarda birçok tedbirler uygulanmıştır. Ayrıca alınan tedbirlerin uygulama süreci ilgili görevliler tarafından da takip edilmiştir. Salgın sırasında bazı şehirlerde giriş ve çıkışlar kısıtlanırken, tam koruma amacıyla tam kapanmaya gidilmiş, tatil günlerinde ve belli zamanlarda sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Tüm bu tedbirlerle virüsün yayılma hızı önlenmeye çalışılmış, fakat diğer taraftan insanlığın alışık olmadığı bir düzeni de beraberinde getirmiştir.

WHO (2020) tarafından COVID 19'un bir salgın olarak nitelenmesinden sonra hastalığın bulaşma durumu, kuluçka süresi, coğrafi kapsamı ve gerçek ölüm oranları ile ilgili olarak ortaya çıkan birçok bilgi, özellikle görsel medya ve sosyal medyaya yansıyan görüntülerin bireylerde ciddi bir güvensizlik ve kaygı yarattığı ve ülkelerin acil olarak başvurduğu kısıtlayıcı tedbirlerin de salgına bağlı olarak gelişen korkuyu tetiklediği bazı araştırmacılar tarafından söylenmiştir (Wang ve ark., 2019, s. 3).

COVID-19 salgını ve pandeminin oluşturduğu süreç, insanlarda endişe, korku ve kaygı uyandırdığı (Ahorsu ve ark., 2020, s. 1538), bunun da doğal olarak geleceğine güven duymak ve güvence altına almak isteyen insanlık (Grenier ve ark., 2005, s. 58) için güvensizlik, korku ve kaygıya neden olduğu görülmüştür (Sarı & Dağ, 2009, s. 262).

Virüsün bulaşıcılığına ilişkin olarak ortaya konulan bilgilerin de bireyde hem kendisine hem de kendisi aracılığıyla sevdiğilerine hastalığı bulaştırma riski durumunun da bu korkuyu artırdığını ayrıca rutin olarak yapılan faaliyetlerden de kaçınmaya gidildiğini söyleyebiliriz. Bu durum toplumun ve kamunun bütün organlarında olanca şiddeti ile kendini hissettirmiş. Dolayısıyla sağlık alanında alınacak hizmetlerden bile kaçınma yoluna gidildiği görülmüş, toplumsal olarak şiddetli bir travmaya maruz kalınmıştır. Toplum, sağlık hizmeti almaktan dahi kaçınır hâle gelmiştir. Kaçınma kavramı, klinik psikoloji literatüründe bir eylemden, kişiden ya da nesneden kaçmak, sakınmak anlamlarında kullanılmakta (Ottenbreit & Dobson, 2004, s. 296).

Pandeminin, genel olarak toplum, hastalar, sağlık çalışanları, çocuklar ve yaşlılar üzerindeki etkilerine ilişkin raporların oluşturulduğu görülmektedir (Chen ve ark., 2020, s. 15; Li ve ark., 2020, s. 4; Yang ve ark., 2020, s. 19). Fakat özel olarak dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerde oluşturduğu etkiler hakkında herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Tüm bu süreçten hareketle pandemi sürecindeki dış tedaviden kaçınma durumunun dış hekimliğindeki yansımalarının bu çalışma ile incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışma ile dış tedaviden kaçınma düzeyinin belirlenmesinin tedaviye yönelik alınabilecek önlem ve gerçekleştirilecek faaliyetlere yönelik fikirler sunacağı düşünülmektedir. Pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin bu tedaviden kaçınma düzeylerini çeşitli değişkenler bakımından incelendiği bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıyor mu?
2. Pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeyleri yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıyor mu ?
3. Pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeyleri öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıyor mu?
4. Pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeyleri gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıyor mu?
5. Pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeyleri anne baba ile aynı evde kalma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıyor mu?

Yöntemler

Pandemi sürecinde bireylerin dış tedavisinden kaçınma düzeylerinin çeşitli değişkenler bakımından incelendiği bu çalışma tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasının amaçlandığı çalışmalara tarama araştırması denir (Büyükköztürk, 2019, s. 15). Karasar (2012, s. 46) geçmişte ya da var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelini tarama araştırması olarak tanımlamaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak bireylerin pandemi sürecinde dış tedavisinden kaçınma düzeylerinin belirlenebileceği tutum anketi kullanılmıştır.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, katılımcıların kişisel bilgilerine yönelik 5 sorudan; ikinci bölüm, pandemi sürecinde dış tedavisinden kaçınma düzeyini belirlemeye yönelik 14 sorudan ve beşli likert tipi maddeden oluşmaktadır. Pandemi sürecinde dış tedavisinden kaçınma düzeyini belirlemek amacıyla hazırlanan anket için literatür taraması yapılarak 29 maddeden oluşan madde havuzu oluşturulmuştur. Uzman görüşleri alındıktan ve pilot uygulama yapıldıktan sonra 15 madde elenerek 14 maddeye düşürülmüştür. Anketin son hâli, çalışma grubu dışında 60 kişiye uygulanmış ve madde iç tutarlılığına ilişkin yapılan Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,92 bulunmuştur. İlgili anket rastgele örnekleme yöntemiyle ulaşılan 410 kişiye çevrimiçi uygulanmış, ankete verilen cevaplarda yer alan hatalardan ve eksikliklerden ötürü 77 uygulama çıkarılarak 333 ailenin cevapları SPSS ile analiz edilerek araştırma bulguları elde edilmiştir.

Bulgular

Pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek üzere Bağımsız Örneklem için t Testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 1'de sunulmuştur. Ayrıca Bağımsız Örneklem için t Testi'nin önemli bir koşulu olan varyansların homojenliği için Levene testi yapılmış kaçınma düzeyi için $F=1,436, p > ,05$, bu koşulun sağlandığı bulunmuştur.

Tablo 1.
Cinsiyet Değişkenine İlişkin t Testi Bulguları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	p
Kaçınma	Erkek	167	40,86	11,08	,694	,488
	Kadın	166	39,97	12,30		

Tablo 1 incelendiğinde pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere Bağımsız Örneklem için t Testi sonucunda $t_{325}=,694, p > ,05$ cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşma olmadığı bulunmuştur.

Pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek için ANOVA yapılması planlanmış ancak varyans homojenliği sağlanamadığı için nonparametrik karşılığı olan Kruskal Wallis H testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2.
Yaş Değişkenine İlişkin Kruskal Wallis H Bulguları

	Yaş	N	Sıra Ort.	sd	x2	p
Kaçınma	10-20	6	145,08	4	1,646	,04
	21-30	24	150,33			
	31-40	51	154,90			
	41-50	155	168,86			
	51 ve yukarı	97	172,68			

Tablo 2 incelendiğinde pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Kruskal Wallis H testi sonucunda kaçınma düzeyinin yaşa göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($\chi^2=1,646, sd= 4, p > ,05$). Bireylerin yaşı arttıkça pandemi sürecinde dış tedavisinden kaçınma düzeylerinin arttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.
Öğrenim Düzeyi Değişkenine İlişkin Kruskal Wallis H Bulguları

	Öğrenme Düzeyi	N	Sıra Ort.	sd	x2	p
Kaçınma	Lise ve altı	51	141,49	3	21,830	,020
	Üniversite	201	146,71			
	Yüksek Lisans	36	148,81			
	Doktora	45	175,09			

Tablo 3 incelendiğinde pandemi sürecinde lise ve altı eğitim düzeyine sahip bireylerin dış tedavisinden kaçınma düzeylerinin üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip olanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Farkın kaynağını belirlemek için Mann Whitney U testi ile ikili karşılaştırmalar yapılmış, üniversite, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitime sahip olanların diğer üç gruba göre kaçınma puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir ($\chi^2=21,830, sd= 3, p < ,05$). Dolayısıyla eğitim düzeyi arttıkça olası dış tedavisinden kaçınma davranışında da artış olacağını söyleyebiliriz.

Pandemi sürecinde dış tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeylerinin gelir düzeylerine göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek üzere ANOVA yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'te verilmiştir. ANOVA'nın ön koşulu olan varyansların homojenliği şartının sağlanıp sağlanmadığını belirlemek üzere Levene testi yapılmış ve $F_{(3,312)}=2,358, p > ,05$ bu koşulun sağladığı bulunmuştur.

Tablo 4.
Gelir Düzeyi Değişkenine İlişkin ANOVA Bulguları

	Gelir Düzeyi	N	\bar{X}	Ss	Sd	F	p
Kaçınma	3000 ve altı	50	40,44	12,45	3/312	31,380	,029
	3100-5000	49	41,72	12,20			
	5100-7000	88	51,78	9,60			
	7100 ve üzeri	146	67,77	9,27			

Tablo 4 incelendiğinde pandemi sürecinde düşük gelir düzeyine sahip bireylerin dış tedavisinden kaçınma düzeylerinin üst gelir düzeyine sahip olanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Farkın kaynağını belirlemek için Mann Whitney U testi ile ikili karşılaştırmalar yapılmış ve 3000 TL ve altı gelir düzeyine sahip olanların 5100 TL ve üzeri gelir düzeyinde olanlara göre kaçınma puanlarının anlamlı düzeyde düşük olduğu belirlenmiştir ($\chi^2=31,380, sd= 3, p < ,02$). Dolayısıyla gelir düzeyi arttıkça pandemi sürecinde olası dış tedavisinden kaçınma davranışında da artış olacağı değerlendirilebilir.

Pandemi sürecinde diş tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeylerinin anne baba ile aynı evde kalma durumlarına göre anlamlı farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek üzere Bağımsız Örneklem için t Testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 6'da sunulmuştur. Ayrıca Bağımsız Örneklem için t Testi'nin önemli bir koşulu olan varyansların homojenliği için Levene testi yapılmış kaçınma düzeyi için $F=,019, p > ,05$, bu koşulun sağlandığı bulunmuştur.

Tablo 5.
Anne Baba ile Aynı Evde Kalma Durumuna İlişkin t Testi Bulguları

	Ebeveyn ile aynı evde kalma	N	\bar{X}	Ss	t	p
Kaçınma	Evet	54	49,16	11,64	9,524	,01
	Hayır	279	40,24	11,71		

Tablo 5 incelendiğinde pandemi sürecinde anne baba ile aynı evde kalanların diş tedavisinden kaçınma düzeylerinin anne babadan ayrı yaşayanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur ($t=9,54, p < ,01$). Bu durum anne babası ile yaşayanların hastalığa yakalanma ve bunu aile üyelerine bulaştırma korkusu ile olası diş tedavilerinden kaçındığı şeklinde yorumlanabilir.

Tartışma

Pandemi sürecinde diş tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu çalışmada, cinsiyet değişkeninin diş tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin tedaviden kaçınma düzeylerini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Cotrin ve ark. (2020, s. 57) 354 katılımcı ile yürüttükleri çalışmalarında diş tedavisinden kaçınmaya yönelik tutumun erkeklerde (%22,9) ve kadınlarda (%23,4) yüzdelik oran olarak çok fazla farklılaşmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Yaş değişkeninin ise diş tedavisinden kaçınmayı etkileyen bir değişken olduğu ve bireylerin yaşı arttığında, pandemi sürecinde diş tedavisinden kaçınma düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Benzer şekilde yaş düzeyi arttıkça COVID-19 enfeksiyonu korkusu nedeniyle diş tedavisinden kaçınma olasılığının arttığı görülmüştür (Salgarello ve ark., 2022, s. 371). Dolayısıyla Covid 19 virüsünün yaşlı bireyleri daha fazla etkilediği, bu durumun da diş tedavisinden kaçınmayı beraberinde getirdiğini söyleyebiliriz. Eğitim değişkenine göre ulaşılan sonuçlarda ise bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe pandemi sürecinde diş tedavisinden kaçınma düzeylerinin de arttığı şeklindedir. Bu sonuca göre eğitilmiş bireylerin küresel salgına yönelik farkındalığının daha yüksek olduğunu ve tedbire yönelik davranışlarının da arttığını söyleyebiliriz. Pasiga (2021, s. 9)'in yaptığı çalışmada araştırmaya katılan bireyler COVID-19 virüsünün bulaşması hakkında bilgilendirilmiş ve COVID-19 virüsünün bulaşması hakkında bilgi ile diş bakımı korkusu arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre COVID-19'a yönelik bilgi düzeyindeki artış ve eğitim düzeyinin tedaviden kaçınma durumunu artırdığını söyleyebiliriz. Yine bireylerin gelir düzeyi de pandemi sürecinde diş tedavisinden kaçınmayı etkileyen bir değişken olduğu görülmüştür. Buna göre bireylerin gelir düzeyleri yükseldikçe diş tedavisinden kaçınma düzeylerinin de arttığı sonucunu ifade edebiliriz. Araştırmanın bir diğer değişkeni olan bireyin ebeveyni ile aynı evde ikamet etme durumu da pandemi sürecinde diş tedavisinden kaçınma düzeyini artırdığını göstermektedir. Dolayısıyla pandemi sürecinde anne veya babaları ile ikamet eden bireylerin, onlara bu virüsü bulaştırmama düşüncelerinden hareketle diş tedavisinden kaçındıklarını söyleyebiliriz.

COVID-19 sürecinde hastalığın bulaş riskine karşı oluşan korkunun tedaviden kaçınmaya ve tedaviyi reddetmeye neden olduğu (Gonzalez Olmo, 2022, s. 80) görülmüştür. Ayrıca COVID-19 korkusu ortodonti veya implant gibi yeni diş tedavilerinin başlamasını da olumsuz etkilediği dile getirilmiştir (Salgarello ve ark., 2022, s. 379). Pandemi sürecinde diş tedavisine ihtiyaç duyan bireylerin, tedaviden kaçınma davranışlarını önleyecek en önemli hususun kliniklerde alınacak önlemler olduğunu söyleyebiliriz. Diş kliniklerinde alınan önlemler hakkında hastalarla iletişim, hastaların diş kliniklerinde COVID-19 enfeksiyonu riskine ilişkin diş kaygısını ve korkusunu azaltmada temel role sahiptir (Salgarello ve ark., 2022, s. 380).

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularından hareketle pandemi sürecinin bireylerin diş tedavisinden kaçınmalarına neden olan bir süreç olduğunu söyleyebiliriz. Sağlık alanında önemli bir yeri olan diş tedavisi ihtiyacının, bireylerde pandemi süreci ile birlikte acil tedavi gerektiren durumların haricinde gerek estetik, gerek fonetik, gerek ortodontik ve gerekse fonksiyonel tedavilerini öteledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla Covid 19 virüsünün oluşturduğu pandemi sürecinin diş tedavisinden kaçınmada etkili bir süreç olduğu görülmüştür.

Öneriler

Sağlık ünitelerimizin insanlığın maruz kalabileceği salgın hastalıklar, pandemi vb. hususlar açısından diş hekimliği birimleri sistemsel olarak sürece hazır hâle getirilmeli,

Olağanüstü durumlar neticesinde ortaya çıkabilecek krizlerin çözümlenmesi amacıyla sağlık alanında diş hekimliği ile ilgili olarak triyaj klinikleri oluşturulmalı,

Sağlık hizmetinin verildiği alanlarda bireyin ortamdan rahatsızlık duymaması amacıyla hijyen kurallarının optimum seviyeye çıkarılması önerilmektedir.

Etik Komitesi Onayı: Bu çalışma için Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Başkanlığı'ndan 03.12.2020. tarihinde 38 numaralı Etik Kurul Onay Belgesi alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Yazılı onam çalışma katılımcılarından alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Diş bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir - N.B.D.; Tasarım - D.D.; Denetleme - N.B.D.; Kaynaklar - D.D.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi - N.B.D., D.D.; Analiz ve/veya Yorum - N.B.D., D.D.; Literatür Taraması - N.B.D., D.D.; Yazıyı Yazan - N.B.D., D.D.; Eleştirel İnceleme - N.B.D.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics Committee Approval Certificate of this study was obtained from Atatürk University Social and Human Sciences Ethics Committee on 03.12.2020, Decision No:38.

Informed Consent: Written informed consent was obtained from volunteers who participated this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - N.B.D.; Design - D.D.; Supervision - N.B.D.; Resources - D.D.; Materials - N.B.D., D.D.; Data Collection and/or Processing - N.B.D., D.D.; Analysis and/or Interpretation - N.B.D., D.D.; Literature Search - N.B.D., D.D.; Writing Manuscript - N.B.D., D.D.; Critical Review - N.B.D.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Funding: The authors declare that this study had received no financial support.

Kaynaklar

- Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., & Pakpour, A. H. (2020) The fear of COVID- 19 scale: development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 20,1537–1545. [Crossref]
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Erkan Akgün, Ö., Karadeniz Ş., & Demirel, F. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (27. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., He, L., Sheng, C., Cai, Y., Li, X., Wang, J., & Zhang, Z. (2020). Mental health care for medical staff in China during the COVID-19 outbreak. *Lancet Psychiatry*, 7(4), e15–e16. [Crossref]
- Cotrin, P., Peloso, R. M., Oliveira, R. C., de Oliveira, R. C. G., Pini, N. I. P., Valarelli, F. P., & Freitas, K. M. S. (2020). Impact of coronavirus pandemic in appointments and anxiety/concerns of patients regarding orthodontic treatment. *Orthodontics Craniofacial Research*, 23, 455–461. [Crossref]
- Grenier, S., Barrette, A. M., & Ladouceur, R. (2005). Intolerance of uncertainty and intolerance of ambiguity: Similarities and differences. *Personality and Individual Differences*, 39, 593-600. [Crossref]
- Gonzalez Olmo, M. J., Delgado Ramos, B., Ortega Martinez, A. R., Romero Maroto, M., & Carrillo Diaz, M. (2022). Fear of COVID-19 in Madrid. Will patients avoid dental care? *International Dental Journal*, 72, 76–82. [Crossref]
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Bilim Kitap Kırtasiye Yayınevi.
- Li, S. W., Wang, Y., Yang, Y. Y., Lei, X. M., & Yang, Y. F. (2020). Analysis of influencing factors of anxiety and emotional disorders in children and adolescents during home isolation during the epidemic of novel coronavirus pneumonia. *Chinese Journal of Child Health*, 1–9.
- Ottenbreit, N. D., & Dobson, K. S. (2004). Avoidance and depression: The construction of the cognitivebehavioral avoidance scale. *Behavior Research and Therapy*, 42(3), 293-313. [Crossref]
- Pasiga, B.D. (2021). Relationship knowledge transmission of COVID-19 and fear of dental care during pandemic in South Sulawesi, Indonesia. *Pesquisa Brasileira em Odontopediatria e Clínica Integrada*, 21, e0148, 1-12. [Crossref]
- Sağlık Bakanlığı (2020). COVID-19 (SARS-CoV-2 enfeksiyonu) Genel bilgiler, epidemiyoloji ve tanı, Bilimsel danışma kurulu çalışması. Erişim tarihi: 9 Aralık 2021 chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39551/O/covid-19rehberigenelbilgilerepidemiyo-lojivetanipdf.pdf
- Salgarello, S., Audino, E., Bertoletti, P., Salvadori, M., & Garo, M.L. (2022). Dental patients' perspective on COVID-19: A systematic review. *Encyclopedia*, 2(1),365-382. [Crossref]
- Sarı, S., & Dağ, İ. (2009). Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği, endişe ile ilgili olumlu inançlar ölçeği ve endişenin sonuçları ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 10, 261-270.
- Wang, Y., McKee, M., Torbica, A., & Stuckler, D. (2019). Systematic literature review on the spread of health-related misinformation on social media. *Social Science & Medicine*, 240, 1-12. [Crossref]
- World Health Organization (WHO). (2020). Coronavirus disease (COVID-2019): Situation report-54. Retrieved March 2022, https:// www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200314-sitrep-54-covid-19.pdf?sfvrsn=dcd46351_2,2,
- Yang, Y., Li, W., Zhang, Q., Zhang, L., Cheung, T., & Xiang, Y. T. (2020). Mental health services for older adults in China during the COVID-19 outbreak. *The lancet. Psychiatry*, 7(4), e19. [Crossref]